

ARTA PLASTICĂ BRAȘOVEANĂ ÎN SOCIALISM

de DINU VASIU

Pe șantierul de creație plastică brașoveană, succesiunea epocilor de bogată istorie și cultură, reprezintă o înzestrare cu valori spirituale și însușiri specifice devenite tradiționale, o structură din care crește, ca dintr-un strămoșesc ogor, noile opere contemporane.

Nu putem dar să definim produsul plastic al artiștilor brașoveni, despărții de trecutul pe care îl continuă îmbogățindu-l, nici scos din cadrul unei ambianțe spirituale și afective caracteristice moștenite. Este chiar o trăsătură principală de recunoaștere, păstrarea și afirmarea ambițioasă a unor caractere fundamentale, pe parcursul metamorfozelor, oricât de moderne, din procesul de creație. Arătându-le succint, fixăm de la început coordonatele lăuntrice pe care se așază în mod necesar edificiul plastic brașovean contemporan.

Vrednic de relevat în primul rînd este faptul că de veacuri în spațiul brașovean, lucrează și crează împreună, într-o armonioasă comuniune și reciprocitate, români, maghiari și germani.

Mai este cadrul de natură muntenesc în care trăim și care ne modelează în concepția, sentimentul și preferințele noastre după propria-i structură. Îi datorăm astfel înclinarea pentru solidaritate și temeinic, pentru monumental, pentru gândire cuprinzătoare și sinteză, pentru contraste hotărîte și sentimente fără echivoc. Le vom recunoaște ușor în arta munteanului.

Mai este încă orizontul istoric și eroic al spațiului brașovean fără hotar în timp, mai ales deschis spre viitor, cu înaltele îndatoriri preluate de la înaintași.

Pentru Brașovul care s-a menținut de-a lungul veacurilor, ca unul din bastioanele culturii românești, pentru toată suflarea de dincolo și dincoace de munți, era firesc ca arta să devină la nevoie armă de luptă, —revendicatoare a dreptății și îndemn la unire și propășire socială. Amintim numai de pictorii brașoveni Constantin Lecca și Mișu Popp, care au luptat cu mijloacele artei lor la împlinirea idealurilor revoluției de la 1848, libertate, unitate și propășire națională. Constantin Lecca prin binecunoscutele compoziții isto-

rice, folosite ca suport al idealurilor revoluționare. Mișu Popp prin portretele unor personalități de seamă din istoria și cultura țării noastre, eroi și martiri ai trecutului zbuciumat, prezentate drept pilde vrednice de urmat. Însușirile morale și de caracter cu care și-au investit operele, depășesc academismul epocii, flacăra revoluționară topind convenționalul, eliberând expresia, punind în valoare viața cu imboldurile sale firești. Opera lor, alături de a celorlalți pictori pașoptiști, deschide calea realismului modern, revăzându-se și ca revoluționari ai picturii românești.

Tradiția patriotismului și umanismului, promovată cu consecvență de artiștii brașoveni, i-a introdus în realismul socialist modern, contemporan, prin opere de înaltă valoare artistică.

Opera unor artiști ca Mattis Teutsch, Elena Popea și Hans Eder ca să-i numesc pe cei mai de seamă ai perioadei premergătoare și de început, din jurul anului de răspîntie al eliberării, 1944, poate fi considerată o glorioasă prefață.

Prin ale sale „Flori sufletesti“, imagini expresionist-liric-abstracte, în care floarea este luată drept model de organizare armonioasă pentru lumea înconjurătoare, Mattis Teutsch participă alături de Kandinski și Klee cu care a expus împreună, la tendința de a educe și consolida o nouă societate, printr-o artă purificată de pasiuni, artă de fantezie și înaltă spiritualitate, care să fie un cadru reconfortant de viață. Iar printr-o elevată geometrie de forme, evocînd urbanistica, industria, artele, structura socială, intitulată de artist „Structuri sociale“, iar mai târziu „Realism social constructiv“, Mattis Teutsch se alătură școlii Bauhausului în crearea cadoului estetic social de viață, corespunzător epocii moderne de industrializare și tehnică avansată.

Elena Popea a călătorit mulți ani prin Franța, Spania, Italia, ca și prin ținuturile transilvănene, pictînd peisaje, chipuri de oameni, festivități populare, cu o mare putere de pătrundere în substanța folclorică a datinilor, a specificului, iar în peisaje a spațiului sufletesc, folosind caracteristice nuanțări argintii, deopotrivă aeriene și dramatice, ca o surprinzătoare trăsătură de unire între Pallady și Petrașcu, tot pe atît de prețioasă.

Hans Eder, coleg de generație cu expresionistul austriac Oscar Kokosca, adaptează violențele de formă și culoare ale expresionismului german la o viziune personală mai echilibrată și în trăsături energice, cu un colorit dogoritor, și sobru, crează portrete de o concentrată caracterizare psihologică, peisaje și naturi statice de o mare vitalitate organică.

Dacă între cele două războaie mondiale, cînd se încheia arta noastră cultă modernă, mari măestrii ai penelului, mari poeți ai culorii, ca Grigorescu, Andreescu, Luchian, Tonitza, Pallady și mulți alții, și-au făcut un crez artistic din a ridica în lumina unei reprezentări moderne specificul nostru național, de a face o artă românească, firește orientată către adevăr și umanism, cu atît mai mult în zilele noastre, cînd ne aflăm total eliberați de constrîngeri sociale, cînd creația de artă este substanțial susținută, devenind o preocupare de stat și cunoaște un tot mai mare avînt, artiștii plastici în mod necesar sprijină cu arta lor, edificarea societății noastre socialiste.

Momentul contemporan de dezvoltare a artelor plastice românești, în ansamblul artei universale este deosebit de important, pentru că în noianul

de tendințe contradictorii, care frământă activitatea artistică internațională, evoluție neorientată, întâmplătoare, în neant, ajungându-se pînă la manifestări vizuale fără preocupare estetică, deși uneori cu declarată intenție socială de negare și exasperare, așa numite non-artă și anti-artă, se direcționează pentru arta plastică românească o cale de veritabil progres artistic, menit să contribuie la atingerea țelului final, fericirea umană, comunismul.

Însumați acestor comandamente, alături de continuatori pasionați ai postimpresionismului interbelic, de prețiozitate a materiei coloristice și spontaneitate a trăsăturii, cum sînt pictorii Ștefan Mironescu, Iacob Brujan, Conrad Veleanu, Eduard Marres, Ion Vlădăreanu, Zoe Gavrilescu, Lukasz Irina, cu deosebire Mihail Petrescu, care actualizează pictura pe sticlă cu autenticitate și har de rapsod popular, se afirmă cu tot mai multă putere, forme moderne ale permanent și general umanelor înclinații expresioniste și constructiviste, de lirism poetic și suprarealism, nevoia de sinteză și abstracțiune, în imagini larg evocatoare și de mesaj social.

Expresionismul lui Friederich Bömches se naște dintr-o dramaturgie a luminei și umbrei, a culorii, a desenului însălat și capricios, făcînd să apară din cîmpul negru al fondului misterioase și dramatice sugestii de pe șantierelor hidrocentralelor, din uzine sau despre țărani din munții Apuseni. Formele pîlpuitoare și în felul particular al lui Bömches cu noblețe grotești, par reflectate din oglinda inexorabilă a destinului, în care viața apare împreună cu neantul în care se consumă și din care se naște mereu. Viață consumîndu-se, viață renăscînd. Este sensul grav și filozofic al artei lui Bömches. Foarte legat de plaiurile natale, țărani și muncitori, peisaje, păsări și animale, Bömches le dă înfățișare de legendă și fabulos, de tragică măreție sau reavăn humor, izul de poveste eroică ajunsă în contemporaneitate. Exuberanța de natură poetică a expresionismului său îl ferește de angoasă, îl face stimulator.

Mai alegoric și de viziune cosmică este expresionismul Aureliei Mărgineanu-Stoe, în care, ca niște închegări de lavă, izbucnind dintr-un temperament tumultuos, felii de planetă populată cu oameni care se agită printre ciclopice construcții, călătoresc prin spațiu către un soare dens, către un ideal și destin al lor.

Proiectarea în spațiu către toate zările, cu dinamismul și configurația unei explozii, de construcții, cartiere, orașe, din ultimele sale compoziții, este simbolică și semnificativă pentru exploziva expansiune urbană și industrială din țara noastră.

Virtuți lirice de evocare și logică fermă de construcție a imaginii, pot fi considerate trăsături specifice plasticii brașovene în general.

Estetica geometrică, a formelor îndeosebi, a devenit limbaj plastic, modalitate plastică constructivistă, pentru numeroși artiști care, pe diferite căi și resurse de sensibilitate diferite, se apropie de arta ambientală, de organizarea cadrelor estetice, cu care să ne împodobim mediul social de viață.

Eftimie Modilcă își acordează paleta pe o strună lirică ce își trage seva inspirației din folclor și crează ciclul de grațioase „Pădurence”, sau ciclul de largi evocări liric abstracte de peisaj românesc, imagini monumentale de aniversări, prezentare a cincinalelor în industrie, ca și frământata istorie a Partidului Comunist Român.

Artizan desăvirșit, multilateral în preocupări, îmbină ilustrativul cu constructivismul cubist și suprarealismul simbolic, pentru un larg reper-toriu de referiri, de la colțul de natură la cele mai general-sintetice evocări. Ca elemente de ambient experimentează folosirea însușirilor spațiale ale pie-selor industriale prin transformarea lor în monumente publice și aplicații decorative în relief pe motive de artă populară. Eftimie Modilcă valorifică decorativ lirismul de spațiu mioritic al inspirației sale.

Cu o picturalitate de mare sensibilitate și rafinament, Gheție Hilohi își lărgeste tot mai mult câmpul reprezentărilor și printr-o alăturare impres-ionistă, nu de pete ci de mari suprafețe și forme colorate, crează ambianța emoțională dintr-o uzină, șantier, de pe ogoare, elanul activităților colec-tive. Dă mare însemnătate construcției imaginii nu numai după cerințe este-tice ei și temperamentale și de semnificație. Largile sale desfășurări conțin virtual mișcarea și devenirea.

Un caracter mai declarativ de manifest au picturile tematice ale lui Zina Blănuță, care în ultimele picturi, urcînd o nouă treaptă calitativă, imaginile capătă o anumită solemnitate, semnificație simbolică, cu un colorit mai adînc, mai plin de mister.

Kaspar Teutsch, specialist în decorativa textilelor, începe prin a trans-pune în pictură viziunea tapiseriilor. Spirit practic și rațional, trece repede de la o stilizare pur decorativă la o stilizare cu caracter publicitar-militant. Semnificative sînt compozițiile pe tema Doftanei, alcătuite prin repetarea ritmică numai a capului deținutului, a grătilor și numere matricole, reduc-ție care concentrează expresia și subliniază referința. Ca ultimă consecință a evoluției sale adoptă limbajul conceptual al planșei inginerului, încrezător și pe drept cuvînt, în forța de reprezentare a semnelor convenționale. Este o intimă potrivire între rigoarea de reprezentare a planșei și spiritul de organizare, gustul pentru acuratețe și desăvirșire tehnică a artistului. Intervine încă bătaia de aripă a fanteziei, care reazășă datele planșei în ordinea vie a evocării și semnificației semnelor. Se înalță astfel cu măreții de laici catedrale, esafodajul și țesătura de semne simbol, evocînd construc-ții, procese industriale, seninătăți stenice și de satisfacții intelectuale.

Printre lirici, un loc deosebit îl ocupă Mattis Ioan, fiul lui Mattis Teu-tsch, cu o romantică înclinare, cu eleganță a formelor și colorit cald, muzi-cal, îmbinate într-o manieră proprie. Fie că sînt motive industriale, naturi statice, compoziții sau peisajul montan al Țării Bîrsei, dantelăria desenului, aura de incantație a culorii, ne introduce în romantica patrie a visurilor artis-tului. Pitorescul motivelor este împlinit cu amploarea decorativă a simbolului. Iată de ce idealizarea pe care o operează arta lui Mattis Ioan este paradoxal veridică și prețioasă.

Acuarela este una din disciplinele tradiționale brașovene, cu consec-vență și pasiune practicate pînă în zilele noastre, ilustrînd întreaga evolu-ție a picturii din ultimele decenii, începînd cu cel mai vechi acuarelist Iosef Kammner, de, notație documentară și descrierile impresioniste de natură ale lui Valeriu Maximilian. Un glorios moment al acuarelei brașovene ni-l oferă Gustav Kollar, artist emerit, cu intimitatea de viață și peisaj a Bra-șovului, țesulă în borangicul culorilor transparente, cu modestia dar, și măies-tria cu care privighetoarea își deapănă perlele trilurilor sale.

Leitter Artur, acuarelist cu predilecție, dar care pictează și în ulei, cu aceleași pete largi, așezate cu spontaneitate și energie, cu ampoare decorativă și vitalitate organică, scene de muncă, peisaje industriale, urbane și rurale.

Și Zina Blănuță face un popas fertil în acuarelă, redind cu igenuitate și frăgezime chipurile de copii și suavitatea florilor.

Autorul acestor rinduri încheie cortegiul acuareliștilor cu metaforele sale plastice. Prin puterea de sugestie a culorilor, prin simbolismul comparațiilor, se evocă tainicile grădini în care înfloresc sentimentele umane, înfățișarea lăuntrică a înfăptuirilor cotidiene.

Sînt variate și meritorii realizările întregii pleiade de artiști plastici brașoveni de la mai vîrstnicii Hübner Karol, Hădiac Ana, Veg Eugen, Codreanu Neculai, Grigore Zincowski, Balint Ștefan, Bîlcu Ștefan, Renatte Mildner Müller, la generația mai tînără Vasilichian Alexandra, Bodea Tatu-lea Veronica, Bozosan Marcela, Simo Enikő, Kovaci Ștefani Veronica, Codre Florin, Butnaru Florin, Mircea Ascii, Constantin Grecu, Csütak Levente, Mariana Firăstrău. Îndrăsnelile anticipatoare, entuziaste, uneori de sinceră brutalitate, mai tulburi dar și de tulburătoare promisiuni, nefinalizate încă, din arta tinerilor pot forma obiectul unui studiu aparte.

Mai toți pictorii brașoveni au practicat auxiliar desenul, gravura, dar printre artiștii dedicați în întregime acestei discipline se numără graficieni de prestigiu.

Helfried Weiss, minuitor cu aceeași măiestrie a gravurii, acuarelei, colajelor, și șabloanelor, cu imaginație activă și de formație literară, își găsește temele pretutindeni, peisaj, acțiuni sociale, meditații filozofice și libere plămuiți poetice, dîndu-le corp cu caracteristică distincție și suplețe. Trei atribute, sensibilitate, meditație, arhitectură, definesc universul plastic al lui Helfried Weiss. Este un comentariu spiritual, ca o teoremă cu finete demonstrată, despre aspecte și sensuri ale lumii noastre, un univers prin excelență grafic.

Harald Meschendörfer, reprezentant de frunte al graficii brașovene își reduce voit limbajul plastic la cele mai elementare semne și forme plastice, foarte cuprinzătoare în semnificații, pentru ca prin admirabile armonii geometrice să ne vorbească despre însușirile structurale ale universului în care trăim, de la configurația naturii la suprastructura urbană și industrială, adăugată de mina omului. Construcțiile grafice au echilibrul și netulburata claritate a unui clasicism modern.

Așezarea într-un ansamblu de succintă caracterizare a celor mai de prestigiu creatori plastici brașoveni, de la eliberare pînă în zilele noastre, ne convinge de varietatea manifestărilor și seriozitatea de concepție cu care și-au elaborat operele.

În toate disciplinele și tendințele amintite și care sînt strîns legate de civilizația noastră modernă, se simte grija ca haina artisticului să nu falsifice adevărul pe care îl îmbracă, nici să îmbrace frumos, un oarecare manechin convențional. Mai este promovată ideea că valoarea educativă a operei de artă trebuie să fie susținută de valoarea artistică.

Programul Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român, aduce o și mai profundă înțelegere a identității utilitate și valoare „în opera de artă”.

Pe calea împlinirii menirii sale sociale, arta plastică brașoveană are șansa unei împetuose ascendențe.

DIE BILDENDE KUNST AUS BRAȘOV (KRONSTADT) IM ZEITALTER DES SOZIALISMUNS

(ZUSAMMENFASSUNG)

In dieser Abhandlung versucht der Verfasser den Platz der bildenden Künstler aus Brașov (Kronstadt) innerhalb der gesamten rumänischen Kultur festzustellen. Beginnend mit Mișu Popp (1827—1892) sowie mit den anderen Vorläufern der Malerei und Graphik aus Brașov (Kronstadt), geht der Verfasser besonders auf jene Künstler ein, die sich in den Jahren des sozialistischen Aufbaus durch außergewöhnliche Schöpfungen hervorgetan haben. Dieses sind künstlerische Dokumente von großem Wert sowie Bildchroniken der großen Umwandlungen in Rumänien.